

GÜÇLÜ ÇIKIŞ, ZAYIF TEMELLER

Seyfettin Gürsel* ve Arda Aktaş**

Yönetici özeti

Türkiye ekonomisi, 2008'in ikinci çeyreğinde başlayan krizin etkisiyle 2009 yılında yüzde 4,7 oranında küçüldü. Bu küçülme, büyük ölçüde nihai iç talepte özel yatırımların düşüşüne bağlı olarak yaşanan daralma ile stok erimesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dış talebin GSYH değişimine katkısı, küçülmeyi sınırlayacak şekilde, pozitif yönde olmuştur. Ancak bu pozitif katkı, ihracatta iyileşmeden çok, ithalattaki düşüşün, ihracattaki düşüşe oranla daha hızlı olmasının bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.

2009 krizine giriş ve bu krizden çıkış sürecini daha iyi analiz edebilmek ve büyümenin orta vadeli performansını daha iyi öngörebilmek için, 2001 krizi ile 2009 krizini karşılaştırmak öğretici olacaktır. Ekonomide yaşanan küçülmenin boyutları açısından 2001 krizinin bir puan gerisinde kalan 2009 krizi, küçülmenin etkenleri açısından da 2001 krizinden farklılaşmaktadır. 2009 yılında yaşanan daralma büyük ölçüde özel yatırımlardaki düşüşten kaynaklanmıştır. Oysa 2001 krizinde özel tüketim ile özel yatırımların küçülme üzerindeki etkileri birbirlerine yakın ağırlıktaydı. İki kriz arasındaki bir diğer fark da, kamu harcamalarının etkisinden kaynaklanmaktadır. Kamu harcamaları, 2001 krizinde küçülmeyi arttırıcı; 2009'da ise küçülmeyi sınırlandırıcı bir etki göstermiştir.

Her iki krizde de net ihracat küçülmeyi sınırlandırmıştır. Ancak net ihracatın sınırlayıcı etkisi, 2001 krizinde çok daha güçlü olmuştur. Bunun nedeni, ihracatın 2001 krizinde artarken, 2009 krizinde düşmesidir. Çünkü 2001'de 2009'un aksine dış talep kısıtı bulunmamaktaydı. İçerdeki mali ve finansal kırılmalıkların bir sonucu olarak patlak vermiş olan 2001 krizi, şiddetli kur, faiz ve enflasyon şokları yaratarak iç talebin muazzam ölçüde daralmasına neden olurken; net ihracatı önemli ölçüde arttırmıştır. Buna karşılık, 2009'da bankacılık sistemi sağlam ve likit kalırken, küçülme küresel krizin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

İki kriz arasında en büyük farklılıklardan biri de stok davranışlarında gözlemlenmektedir. Stok değişimlerinin GSYH değişimi üzerindeki etkisi büyümenin istikrarlı olduğu dönemlerde oldukça sınırlıyken; krize giriş ve krizden çıkış süreçlerinde bu etki artan stok hareketliliğine bağlı olarak artmaktadır. Stok değişimdeki artış 2001-2002 yıllarında görece sınırlı kalırken, 2009 krizinde stok erimesinin krize katkısı şaşırtıcı biçimde büyük olmuştur. Bu nedenle krizden çıkış sürecinde de stokların katkısının büyük olması beklenmelidir.

Krizden çıkış, baz etkisinin de yardımıyla 2010'da yüksek bir büyüme vaat etmektedir. Ancak orta vadede Türkiye ekonomisinin temel zaafalarının büyüme sınırlandırması beklenmelidir. Yatırımlarda canlanma çok yavaş gelişmektedir. Diğer taraftan kapasite kullanım oranı halen son derece düşüktür. Özel tüketimin ve kamu talebinin orta vadede sınırlı kalacağı varsayımı altında, yatırımların hızlanmasının ancak ihracat ağırlıklı bir büyüme rejimine geçişle mümkün olacağını düşünüyoruz. Büyümede rejim değişikliği ise ancak Türkiye ekonomisinin rekabet gücünü arttıracak yapısal reformlara ve istikrarlı iktisat politikalarına bağlıdır. Bu gerçekleşmediği takdirde gelecek yıldan itibaren Türkiye ekonomisinin yeniden düşük büyüme rejimine geri dönmesi yüksek ihtimaldir.

Küçülmenin kaynakları

Türkiye ekonomisi 2009 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 4,7 oranında küçüldü. 2008'in son çeyreğinde başlayan krizde (kısaca 2009 krizi) küçülmenin başlıca kaynağı, 5,3 puanlık katkıyla iç talepteki daralma oldu (Tablo 1). Ancak iç talebin alt kalemlerinin yüzde 4,7'lik küçülmeye yaptıkları katkılara bakıldığında,

* Prof. Dr. Seyfettin Gürsel, Betam, Direktör, seyfettin.gursel@bahcesehir.edu.tr

** Arda Aktaş, Betam, Araştırma görevlisi, arda.aktas@bahcesehir.edu.tr

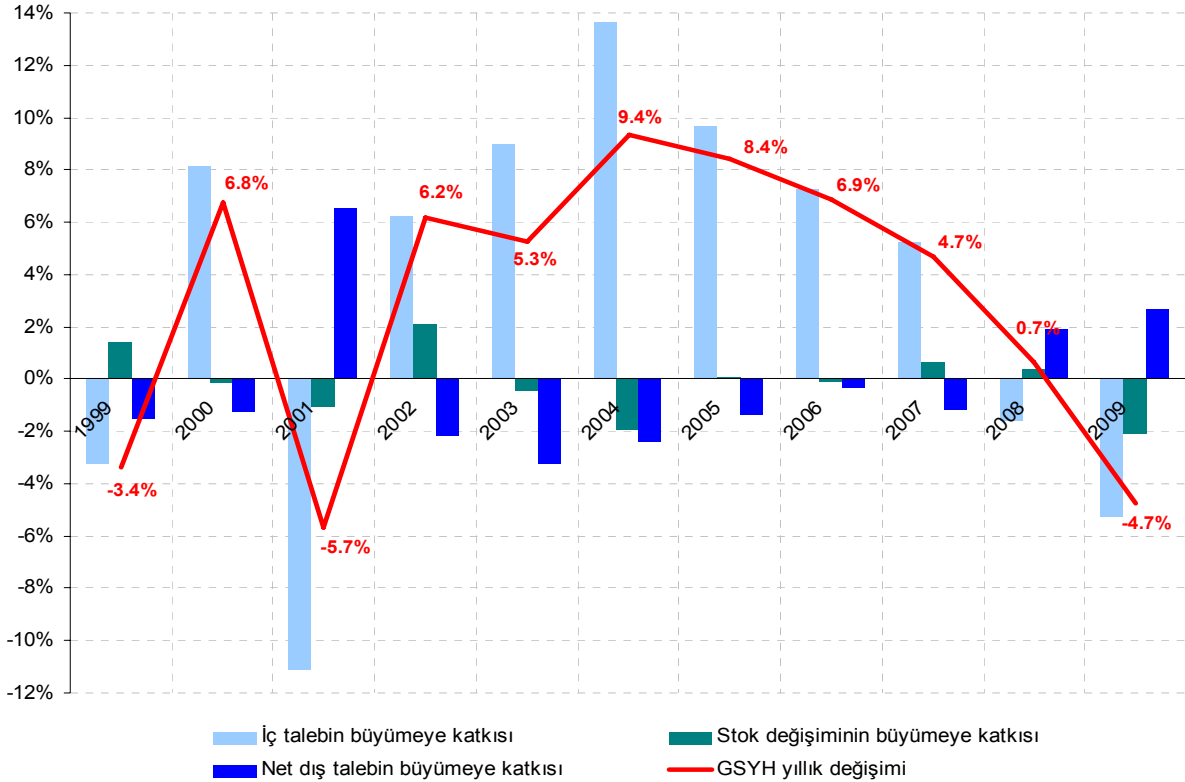
yıllık bazda yüzde 2,3 oranında gerileyen özel tüketimin katkısının 1,6 puanla sınırlı kaldığı (yüzde 30,2), buna karşılık stok erimesinin 2,1 puan (yüzde 40), gerileyen özel yatırımların katkısının ise 4,4 puan (yüzde 83) olduğu görülmektedir. Özel yatırımlar 2009'da bir önceki yıla kıyasla yüzde 22,3 düşmüştür (Tablo 2).

Küçülmeyi iki alt kalem sınırlamıştır: Net ihracat ve toplam kamu harcamaları. Kamu harcamalarının 0,7 puanlık pozitif katkısı (yüzde 14,9), durgunluğun boyutları dikkate alındığında oldukça mütevazı kalmaktadır. Net ihracatın küçülmeyi sınırlayan pozitif katkısı ise 2,7 puandır (yüzde 57,4). 2009'da küresel krizin etkisiyle dış talepte yaşanan daralma ihracatı düşürmüştü olsa da net ihracatın küçülmeye katkısı pozitif olmuştur. Bu pozitif katkı, yüzde 5,4 oranında gerileyen mal ve hizmet ihracatına kıyasla daha hızlı gerileyen (yüzde 14,4 oranında) mal ve hizmet ithalatından kaynaklanmıştır.

2001 ve 2009 krizlerinin temel farklılıkları

2009 krizine giriş ve çıkış süreçlerini daha iyi anlamak ve büyümenin orta vadeli performansını öngörebilmek için, 2009 krizini 2001 krizi ile karşılaştırmak öğretici olacaktır. 2009'da daha yüksek bir küçülme beklenmesinde rağmen, gerçekleşen küçülme 2001 krizindekinden 1 puan daha düşük olmuştur (Şekil 1). 2009'un 4. çeyreğinde gerçekleşen yüzde 6'lık büyüme durgunluktan güçlü bir çıkışa işaret ediyor olsa da orta vadede büyümenin zafiyetleri göz ardı edilmemelidir.

Şekil 1 GSYH'nın yıllık değişimi (yüzde) ve büyümeye katkılar (yüzde puan olarak)

Kaynak : TÜİK ve Betam

2001 krizi, 2000 yılındaki IMF anlaşmasının dopingiyle yaşanan ekonomik patlamanın ardından gelmiştir. Bu patlamanın yarı sabit kur rejimi ve kırılgan bankacılık sistemi ortamında yarattığı şiddetli kur, enflasyon ve faiz şokları, başta özel tüketim olmak üzere iç talepte büyük bir daralmaya neden olmuştur (Tablo 1). Buna karşılık 2008'in son çeyreğinde patlak veren 2009 krizi, Lehman Brothers'ın iflasıyla ağırlaşan ve yaygınlaşan küresel krizin, Türkiye ekonomisinde daha önce başlamış olan durgunluğu¹ derinleştirmesinden ibarettir. 2009 krizinde, 2001'in aksine, Türk bankacılık sistemi sağlam ve likit kalırken, ağırlıklı olarak yatırımların başını çektiği iç talep daralması (ki buna stoklar da dahil edilebilir), ekonomik durgunluğun oldukça şiddetli yaşanmasına neden olmuştur. İki krizin arasındaki temel farkı bir cümleyle özetlemek gerekirse, 2001 krizinin yurtiçindeki makroekonomik dengesizliklerin yarattığı şiddetli finansal bunalımdan;

¹ TÜİK'in kısa süre önce yayınlamaya başladığı ve ekonomik konjonktürü daha yakından takip etmeyi sağlayan mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış veriler dikkate alındığında, GSYH'nın 2008'in 2. çeyreğinden itibaren küçülmeye başladığı görülmüştür (Tablo 3).

2009 krizinin ise, içeride herhangi bir finansal sorun yaşanmazken, küresel ekonomik krizin yarattığı güven bunalımı ile yatırımların dönemsel zayıflığından kaynaklandığını ileri sürebiliriz.

2001 krizinde gerçekleşen küçülme büyük ölçüde iç talepten kaynaklanmıştır. 2009 krizinde iç talebin küçülmeye katkısı 5,3 puanken, ekonominin yüzde 5,7 oranında küçüldüğü 2001 krizinde bu katkı 11,2 puandır (Tablo 1). Bu şiddetli daralmanın 4,5 puanı özel tüketimden, 5,5 puanı da özel yatırımlardan kaynaklanmıştır (Tablo 4) Görüldüğü gibi 2001 krizinde özel tüketimdeki gerilemenin, küçülme üzerindeki etkisi çok daha fazla olmuştur. Buna karşılık 2009 krizinin oluşumunda stok değişiminin katkısı 2,1 puanla 2001'e kıyasla (1,1 puan) çok daha fazladır. 2009'un krizinin aksine 2001'de kamu harcamaları küçülmeyi sınırlandırıcı değil; artırıcı katkı sağlamıştır. Kamunun yüzde 5,7'lik küçülmeye katkısı 1,1 puandır (Tablo 4). 2001 krizinde küçülmeyi sınırlayan tek etken net ihracattır. Net ihracatın (dış talebin) büyümeye yaptığı 6,5 puanlık güçlü katkı sayesinde, iç talepteki şiddetli gerilemenin sonucunda iki haneli rakamlara tırmanan küçülme, büyük ölçüde sınırlanmıştır.

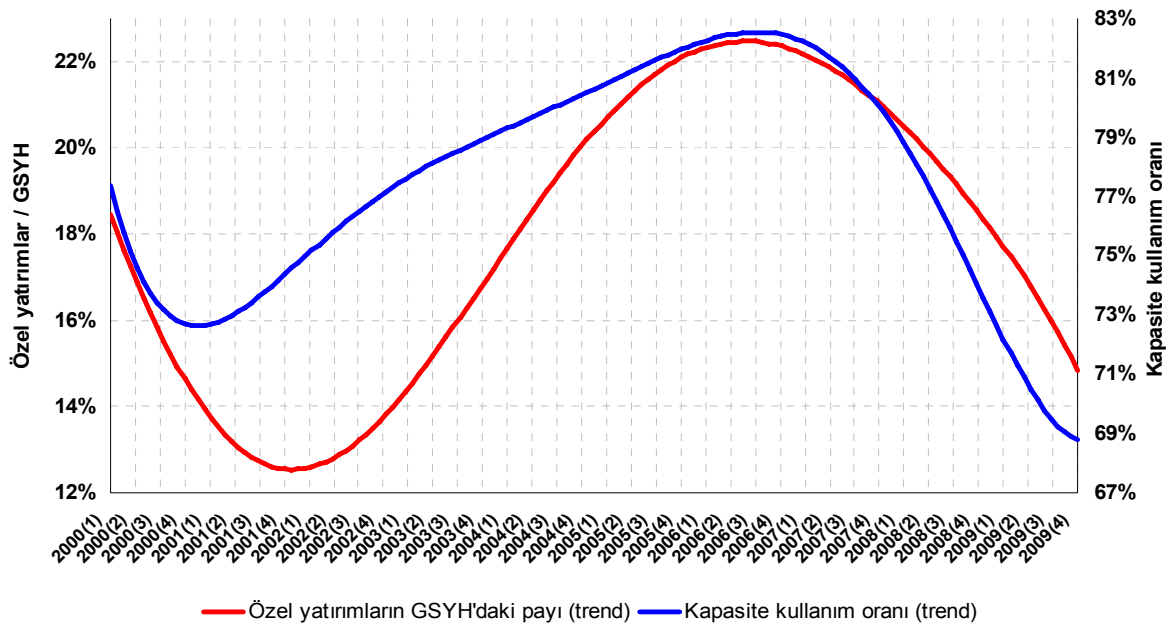
2001 ve 2009 küçülme deneyimlerinde gözlemlenen bu bileşim farklarının, bu ekonomik krizlerin oluşumundaki farklılıklardan kaynaklandığı ileri sürülebilir. Krizden çıkışı öngörmek ve orta vadeli büyümenin temel sorunlarını tartışabilmek için yatırımların, stokların ve net ihracatın evrimini daha ayrıntılı incelemekte yarar var.

Özel yatırımların zafiyeti

İç talep daralmasında özel yatırımların rolünün özellikle altının çizilmesi gerekiyor. 2009 yılında iç talepte gerçekleşen yüzde 5,3'lük küçülmeye özel yatırımların 4,4 puanlık katkısının yüzde 83 düzeyinde olduğunu hatırlatalım. Yatırımların çok büyük bölümünü oluşturan özel sektör yatırımların son on yıllık evrimi incelendiğinde, GSYH içindeki paylarının 2000 yılındaki yüzde 16,9 seviyesinden, büyük bir sıçrama kaydederek 2004 yılında yüzde 19,4'e yükseldiğini ve 2006 yılında yüzde 22,4 ile tepe noktasına ulaştığını görüyoruz. Ardından bir gelen gevşeme sonucunda 2009'da yatırımların GSYH içindeki payı 16,2'ye gerilemiştir (Tablo 5)

Şekil 2'den de gözlemlenebileceği gibi, bu gelişim 1998-2009 döneminde özel yatırımların ekonomi yazınındaki hızlandırıcı kuramıyla uyumlu olarak, dönemsellik sergilediğini ima ediyor. Özel yatırımların önemli bir belirleyicisi olan kapasite kullanım oranının, 2007 ve 2008'deki düşük seyri, 2004-2006 döneminde gerçekleşen yatırım patlaması sırasında fazla kapasite oluştuğunu düşündürüyor. Nitekim kapasite kullanım oranının 2006 yılının sonuna doğru yüzde 80'i aştığı gözlemleniyor (Şekil 2). 2009 krizinin önemli sonuçlarından biri de bu kapasite fazlasını daha da derinleşmesidir.

Şekil 2 Özel yatırımların GSYH'daki payı (yüzde) ve kapasite kullanım oranı (yüzde) ²

Kaynak : TUIK ve Betam

² Şekilde sol ekseninde çeyreklik bazda özel yatırımların GSYH'daki payı sağ ekseninde ise imalat sanayi kapasite kullanım oranına ait trendler görülmektedir. Rakamlar hesaplanırken 6. derece polinom trendleri baz alınmıştır.

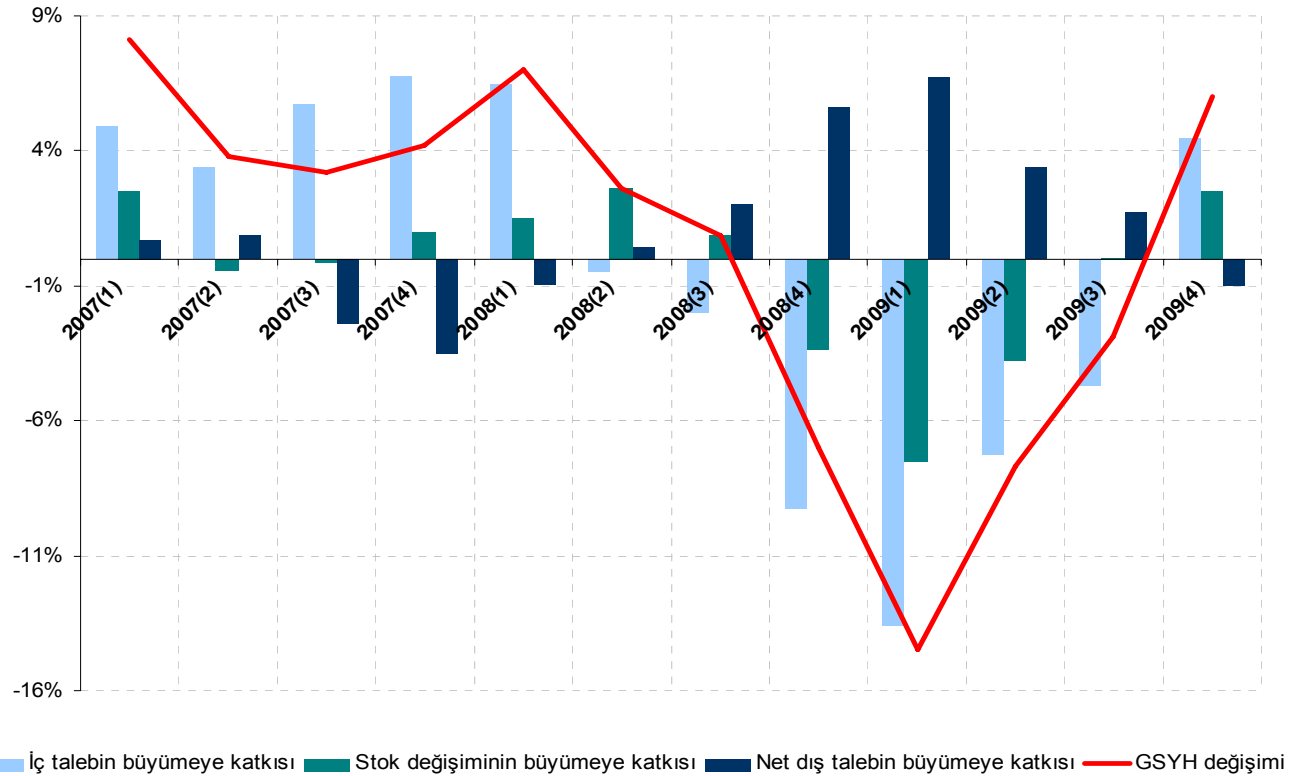
Halen yüzde 60'larda seyreden kapasite kullanım oranının normal trendinin yaklaşık 6-7 puan kadar altında kaldığı söylenebilir. Kapasite kullanım oranı yüzde 75 seviyesine ulaşınca kadar yatırımların yavaş bir tempoyla artması beklenmelidir. Bu yavaş temponun orta vadede büyüme performansını düşürmesi kaçınılmazdır. 2001 krizinden sonra yatırımları hızlandıran etmenler, bir yandan küresel risk iştahıyla hareketlenen yabancı sermaye girişleri, diğer yandan da özel tüketimde ortaya çıkan patlamadır. Yakın gelecekte ne uluslararası risk iştahında büyük bir artış, ne de iç talepte bir patlama beklenmediğine göre, yatırımların GSYH içindeki payının yeniden yüzde 20 seviyesine oturması için dış talebin güçlü bir şekilde devreye girmesi gerekiyor. Bu konuya ileride geri döneceğiz.

Stokların şiddetli salınımı

2009 krizini 2001 krizinden farklılaştıran bir diğer unsur da firmaların stok politikalarında gözlemlenen davranış farklılığıdır. Daha doğrusu davranışların dozundaki farktır. 2001 krizinde stok erimesinin yüzde 5,7'lik küçülmeye 1,1 puanlık katkı yaparken (yüzde 20), krizden çıkış yılı olan 2002'de yüzde 6,2'lik büyümenin yaklaşık üçte biri stoklardaki artıştan kaynaklanmıştır. 2009 yılındaki küçülmeyi yıllık olarak değerlendirecek, yüzde 4,7'lik küçülmenin, 2,1 puanının, yani nerdeyse yarısının, stokların eritilmesinden kaynaklandığını görüyoruz (Tablo 1).

Şekil 3'de görüldüğü gibi büyümenin istikrarlı olduğu dönemlerde stok değişimlerinin GSYH değişimine etkileri oldukça sınırlıdır. Buna karşılık krize giriş ve krizden çıkış süreçlerinde stoklardaki oynaklık yükselmekte ve büyümeyi daha da oynak kılmaktadır. Stok oynaklığında artış 2001-2002 yıllarında nispeten sınırlı kalırken; 2009 krizinde şaşırtıcı biçimde yüksek olmuştur (Şekil 3 ve Tablo1).

Şekil 3 GSYH'daki çeyreklik değişim (bir önceki yılın aynı çeyreğine göre, yüzde) ve büyümeye katkılar (yüzde puan olarak)

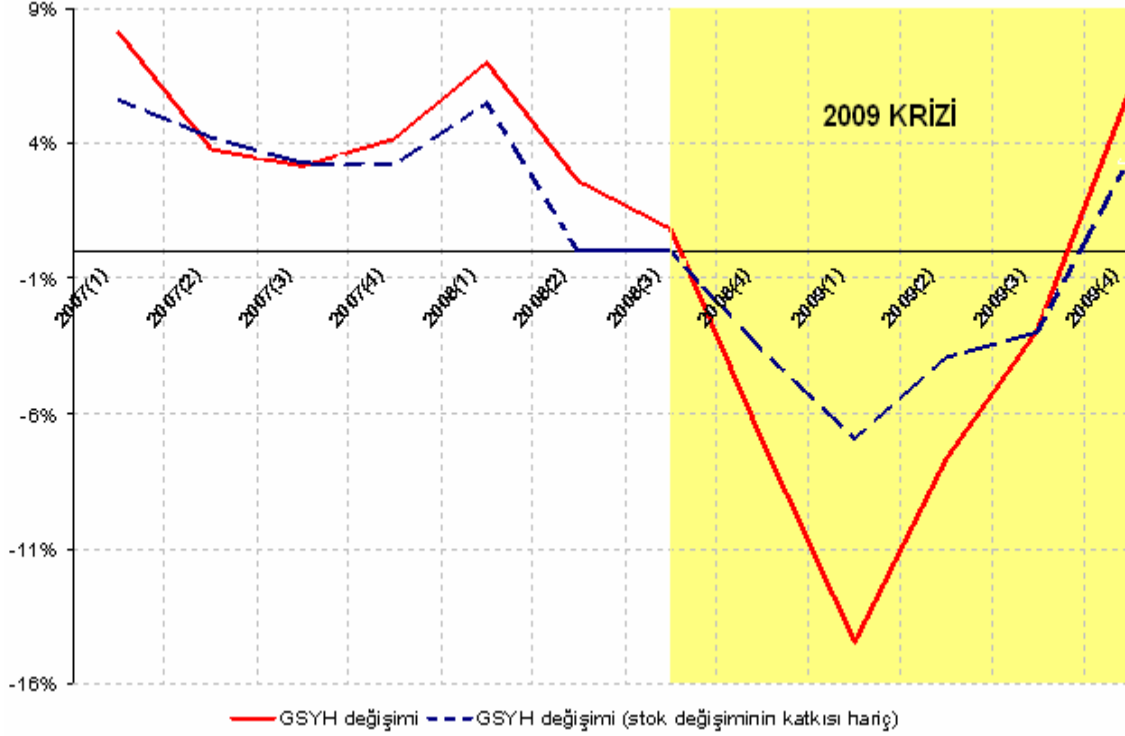
Kaynak : TÜİK ve Betam

Stoklardaki bu aşırı oynaklığın Türkiye ekonomisine özgü olduğu sanılmamalıdır.³ Durgunluk işaretleri arttıkça firmaların talep beklentilerini düşürdükleri bilinen bir olgudur. Talep beklentileri düştükçe ve gelecek

³ Amerika'da da benzeri bir durum görülmektedir. Özellikle krizin şiddetlendiği 2009'un 1. çeyreğinde, stok değişimleri kaleminin küçülmeyi daha da arttırdığı görülmektedir. Stok değişiminin katkısı gözardı edildiğinde küçülmenin ilgili dönem için %4 civarında kaldığı ama stokların katkısıyla birlikte %6'yı aştığı görülmektedir. 1948-2009 döneminde, (mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış)

belirsizleştikçe, satışların ağırlıklı olarak stoklardan yapılması rasyonel bir davranıştır. Bu davranış, krize girerken üretimin talepten daha hızlı düşmesine neden olmakta; buna karşılık, krizden çıkış sürecinde beklentilerdeki iyileşmeye bağlı olarak stoklar kriz öncesi düzeyine çıkarılmakta ve üretim talepten daha hızlı artmaktadır. Sonuç olarak stok değişimi kriz sürecinde küçülmenin şiddetini artırıcı rol oynarken, krizden çıkışta ise büyümeyi desteklemektedir.⁴ Şekil 4'deki, GSYH'nın yıllık bazda çeyrekten çeyreğe değişimi ile GSYH'nın stoklar hariç değişimi, stoklardaki salınımın şiddetini açıkça göstermektedir.

Şekil 4 GSYH'daki yıllık değişim (%)

Kaynak : TÜİK ve Betam

2009 krizinden çıkışta da stokların yeniden oluşturulmasının önemli bir rol oynaması beklenmelidir. Süreç henüz tamamlanmamıştır. Yine de stoklarda yıllık gerilemenin 3. çeyrekte sıfırlandığını, 4. çeyrekte itibaren de GSYH değişimine pozitif katkı yapmaya başladığını belirtelim. Bu çeyrekte yüzde 6 büyümenin 2,5 puanı (yüzde 38'i) stok artışından kaynaklanmıştır (Tablo 6).

TEPAV'ın yayınladığı Perakende Güven Endeksi (TEPE) de bu beklentimizi doğrular niteliktedir. TEPE Mart verilerine göre, firmalar gelecek üç aya ilişkin satış beklentilerinde büyük sıçrama olduğunu, bu beklentiyle uyumlu olarak da mevcut stoklarını yetersiz bulduklarını beyan etmektedirler.⁵ Bu koşullarda, 2010'un ilk yarısında stok artışının büyümeye önemli ölçüde katkı yapması beklenmelidir.

Dış talep yetersizliği

Son olarak büyüme ile dış talep (net ihracat) arasındaki ilişkiyi irdeleyelim. 2001 krizinde Türk Lirası'nın yüksek değer kaybıyla birlikte mal ve hizmet ihracatı reel olarak yüzde 4 oranında artarken; devalüasyonun ve iç talepteki büyük düşüşün etkisiyle ithalat yüzde 25 oranında azalmıştı. Buna karşılık 2009 krizinde, Türk

çeyreklik GSYH değişimlerine, stok değişimlerinin katkısı incelendiğinde, pozitif çeyreklerde büyümeyi; negatif çeyreklerde küçülmeyi artırıcı rol oynadığı görülmektedir. (Bureau of Economic Analysis, NIPA table 1.1.2).

⁴ Stok yatırımları, konjonktürel dalgalanma modelleri üzerine yapılan empirik ve kurumsal çalışmaların en temel konularından biridir. Toplam üretim içindeki önemsiz payına rağmen, stok yatırımları, özellikle resesyon dönemlerinde, üretimdeki konjonktürel dalgalanmalar ile güçlü bir ilişki içerisindedir. (Blinder, 1981: 447; Hornstein, 1998: 49; Dimelis, 2001:1). Pek çok empirik çalışmanın bulguları da bunu doğrular niteliktedir. Blinder (1981) 1959-1979 dönemi ABD verilerini kullanarak yaptığı çalışmada stokların toplam üretim içerisindeki payının %1 civarında olmasına rağmen, milli gelir dalgalanmalarının %37'sine kaynak oluşturduğunu göstermiştir. Benzer olarak, Flooa ve Lowe (1995), 1960-1992 dönemine ait çeyreklik Avusturya verilerini kullanarak yaptıkları çalışmalarında, talepte daralmaya neden olan ekonomik durgunluk dönemlerinde stoklarda önemli artışların meydana gelmesi sonucunda firmaların artan stoklarını eritmek üzere üretimlerini durdurdıklarını ve bunun da konjonktürel dalgalanmanın derinleşmesine ve ekonominin bütününe yayılmasına neden olduğunu göstermişlerdir.

⁵ TEPAV Perakende Güven Endeksi, Haber Bülteni 02.04.2010

Lirası'ndaki Ekim ayındaki yüzde 30'luk değer kaybına rağmen, mal ve hizmet ihracatı yüzde 5,4 oranında; ithalat ise yüzde 14,4 oranında azalmıştır (Tablo 2). İhracattaki bu gerilemeden, küresel krizin etkisiyle daralan özellikle de AB kaynaklı dış talepteki düşüş sorumludur. Sonuçta 2001 krizinde yüzde 5,7 oranında küçülen GSYH'ya net ihracatın pozitif katkısı 6,5 puan olurken (yüzde 114), 2009'da bu katkı 2,7 puanla (yüzde 47) sınırlı kalmıştır (Tablo 7).

Küresel canlanma başlamış olsa da, canlanmanın lokomotifi başta Çin olmak üzere yükselen ekonomilerdir. Ardından uzak ara ile Kuzey Amerika gelmektedir. AB'de de ise canlanma son derece zayıf bir başlangıç yapmıştır. Bu nedenle, AB pazarında talep artışının düşük tempolu bir seyir izlemesi beklenmektedir.⁶ Türkiye son yıllarda ihracatını bir miktar çeşitlendirmiş olsa da, AB pazarı Türkiye'nin ihracatında halen yüzde 50 civarında paya sahiptir. Bu koşullarda ihracatta hızlı bir artış beklenemez. Kaldı ki, aşağıda da tartışılacağı gibi, Türkiye ekonomisinin düşük rekabet gücü ihracat artışlarını frenlemektedir.

Büyümenin temelleri zayıf

Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış reel GSYH rakamları (Tablo 3) 2010'un ilk çeyreğinde büyümenin yüzde 10'u geçerek çift haneli bir rakama ulaşacağını gösteriyor. Çeyrekten çeyreğe büyüme temposu sıfırlansa bile, ki tüm öncü göstergeler 2010'un ilk çeyreğinde büyümenin devam ettiğini söylüyor, bu dönemde büyüme oranının otomatik olarak yüzde 12'ye ulaşacağını, büyük olasılıkla da yüzde 13-14'ü bulacağını belirtmek isteriz. Ancak bu çarpıcı büyüme esas olarak çok güçlü baz etkisinin sonucunda gerçekleşecektir. Diğer taraftan izleyen 3 aylık dönemde baz etkisinin azalmasıyla birlikte bu etkinin büyüme üzerindeki etkisi de azalacaktır. Sonuçta 2010'da büyüme yüzde 5'i geçse bile, 2011 ve sonrasında büyüme temposunun kriz öncesinde olduğu gibi yüzde 4-5 arası düşük büyüme rejimine geri dönmesi yüksek olasılıktır.

2009'da ekonomik küçülmenin en büyük sorumlusunun yatırımlardaki durgunluk olduğunu biliyoruz. 1998 fiyatlarıyla ölçülen özel yatırımların seviyesinde, yıllık bazda 2008'in 2. çeyreğinde başlayan düşüş, 2009'un 1. çeyreğinde yıllık gerilemenin yüzde 32'ye çıkmasıyla dip noktasına ulaşmıştır (Tablo 7). 2009 yılının 2. çeyreğinden itibaren çıkış başlamış, ancak 2009'un son çeyreğindeki pozitif büyümeye rağmen yatırımlar 2008 yılının son çeyreğine kıyasla yüzde 3,5 daha düşük kalmıştır. (Tablo 5). Diğer yılların son çeyrekleriyle kıyaslandığında, 2009'un son çeyreğindeki özel yatırım düzeyi 2005'in son çeyreğine, yani dört yıl öncesine kıyasla, yüzde 16 daha düşük olmuştur (Tablo 5).

Yatırımlardaki gerilemede yukarıda tartışılan dönemsel etkinin yanı sıra 2008'in Mart ayında AKP'ye açılan kapatma davasının yarattığı belirsizlik ile küresel finansal krizin ilk şok dalgalarının etkili olduğu da düşünülebilir. Nitekim bu etki kendini Türkiye'nin risk primlerinde göstermiştir.⁷ Kapatma davası 30 Temmuz 2008'de olumlu sonuçlanmış, ancak hemen ardından Eylül'de küresel kriz şiddetlenmiştir. Siyasal ve finansal risklerin bir araya gelmesiyle 2008 yılında ikinci çeyrekte itibaren yatırımlardaki durgunluğu bu şekilde açıklamak cazip görünse de (Tablo 7), 2007'de özel yatırım artışlarının ilk üç çeyrekte çok düşük kalması (Tablo 7), yatırım zafiyetinin nedenlerinin daha temelde araştırılması gerektiğini gösteriyor.

İç talebin en büyük kalemi olan özel tüketim, yatırımlar kadar olmasa bile eski canlılığını büyük ölçüde yitirmiş görünüyor. Özel tüketim artışı 2006'dan itibaren trend olarak yüzde 5 civarında bir düzeye gerilemiş bulunuyor (Tablo 2). 2008'de yüzde 0,3; 2009'da yüzde 2,3 oranında düşen özel tüketimin (bkz. Tablo 2), gecikmiş talebin etkisiyle, 2010'da yüzde 5 civarındaki trendinin bir miktar üzerinde çıkması mümkündür. Ancak krizin işsiz sayısına 1 milyon ilavede bulunarak işsiz sayısını 3,5 milyon eşiğine getirdiği, ve bu eşinin aşağı yönlü katılıklara sahip olduğu dikkate alındığında, gelirler üzerindeki baskının uzun süre devam edeceği beklenmelidir. Bu koşullarda tüketim artışının 2011'den itibaren trendinin altında kalması dahi olasıdır.

Büyüme dinamiğinin kalıcı olarak güçlendirilmesi, net ihracatın büyümeye pozitif katkı yapmasının sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Diğer ifadeyle, kalıcı ve yüksek büyümenin gerçekleşmesi bundan böyle mal ve hizmet ihracatındaki artışın, ithalat artışından daha yüksek olmasına bağlıdır. İç talepteki yetersizlik,

⁶ 2009'da bir önceki yıla göre 4,2 oranında küçülen Euro bölgesi için yapılan 2010 büyüme tahmini 0,3 düzeyindedir (IMF, World Economic Outlook, Ekim 2009)

⁷ Piyasaların risk algılamalarını yansıması açısından Türkiye 'nin 5 yıllık CDS'leri (Credit Default Swap) takip edilebilir. 5 yıllık CDS'ler Ocak 2008'de ortalama 200,7 seviyesinden, AKP'ye açılan kapatma davasının ve küresel finansal krizin ilk işaretlerinin yarattığı belirsizliklerin etkisiyle Mart 2008'de 277,5 seviyesine yükselmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin AKP davasıyla ilgili kararı öncesinde 301,5 seviyesine kadar çıkan CDS'ler, 30 Temmuz 2008 tarihinde davanın sonuçlanmasıyla birlikte 263,2 seviyesine kadar düşmüş; Ekim 2008'de Türkiye ekonomisinin durgunluğa girmesinin ardından da 536,4 seviyesine çıkmıştır (http://www.dbresearch.com/servlet/reweb2.ReWEB?rwdsp=0&rwnode=DBR_INTERNET_EN-PROD&CDS&rwsite=DBR_INTERNET_EN-PROD).

dış talep ile ikame edilebildiği ölçüde büyüme ivme kazanabilir. Yatırımları tetikleyecek olan unsurun da iç talepten çok dış talep olması beklenir.

Oysa, Türkiye ekonomisinin rekabet gücü ihracata daha ağırlıklı rol veren bir büyüme rejimine izin vermeyecek kadar düşüktür. Şekil 1'de görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinde net ihracatın büyümeye katkısı (durgunluk dönemleri hariç) yapısal olarak negatiftir. Çeyrekten çeyreğe net ihracatın büyümeye katkısına bakıldığında bu katkının 2008'in 2. çeyreğinden itibaren pozitifliğe dönmesi (Şekil 3 ve Tablo 6), buna karşılık pozitif büyümenin ortaya çıktığı 2009 son çeyreğinde net ihracat katkısının yeniden negatife dönmesi bu savı kanıtlamaktadır. Türkiye ekonomisinin rekabet zafiyetinin nedenleri bu araştırma notunun konusu değildir. Bununla birlikte Türk Lirasının reel kur düzeyinin nispeten yüksek olması kadar, işgücü maliyetleri, verimlilik düzeyi ve malların teknolojik niteliği gibi çok çeşitli etkenlerin bu zafiyetten sorumlu oldukları bilinen bir olgudur. Büyümenin bu temel zaafı aşamadığı takdirde, bu yıl yüzde 5'i aşan bir büyüme mümkün gözükse de, Türkiye ekonomisinin 2011'den itibaren kriz öncesinde şekillenmeye başlayan düşük büyüme rejimine geri dönmesi yüksek ihtimaldir.

Tablo 1 GSYH'nın yıllık değişimi (yüzde) ve büyüme katkıları⁸ (yüzde puan olarak)

	GSYH değişimi (%)	Büyüme katkıları (yüzde puan)		
		Nihai İç Talep	Stok Değişimi	Dış talep (Net ihracat)
1999	-3,4	-3,2	1,4	-1,5
2000	6,8	8,1	-0,1	-1,2
2001	-5,7	-11,2	-1,1	6,5
2002	6,2	6,3	2,1	-2,2
2003	5,3	9,0	-0,4	-3,3
2004	9,4	13,7	-1,9	-2,4
2005	8,4	9,7	0,1	-1,4
2006	6,9	7,3	-0,1	-0,3
2007	4,7	5,2	0,6	-1,2
2008	0,7	-1,6	0,3	1,9
2009	-4,7	-5,3	-2,1	2,7

Kaynak : TÜİK ve Betam

Tablo 2 Yıllar itibariyle GSYH ve alt kalemlerinin değişimi (yüzde)

	GSYH ve alt kalemlerinin değişimi (%)										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Özel Tüketim	0,1	5,9	-6,6	4,7	10,2	11,0	7,9	4,6	5,5	-0,3	-2,3
Özel Yatırımlar	-19,0	17,5	-32,9	16,9	23,7	36,1	16,2	15,0	2,6	-9,0	-22,3
Makine- Teçhizat	-28,8	31,3	-41,8	16,2	30,9	48,2	21,4	12,2	0,6	-7,0	-22,6
İnşaat	-1,5	-0,5	-17,6	17,9	15,0	19,8	7,6	20,3	6,2	-12,4	-21,8
Kamu Tüketimi	4,0	5,7	-1,1	5,8	-2,6	6,0	2,5	8,4	6,5	1,7	7,8
Kamu Yatırımları	-5,1	17,5	-20,2	8,3	-15,1	-6,6	25,0	2,6	6,3	12,7	-2,2
İhracat	-10,7	16,0	3,9	6,9	6,9	11,2	7,9	6,6	7,3	2,7	-5,4
İthalat (-)	-3,7	21,8	-24,8	20,9	23,5	20,8	12,2	6,9	10,7	-4,1	-14,4
GSYH	-3,4	6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,7

Kaynak : TÜİK, betam

⁸ Hesaplamalar için bkz. KUTU-1.

Tablo 3 Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış GSYH ve GSYH değişimi

Dönem		GSYH (milyon TL)	GSYH değişimi (%)
2000	I	17,6	2,2
	II	17,9	2,0
	III	18,5	3,1
	IV	18,8	1,6
2001	I	17,5	-6,7
	II	16,9	-3,3
	III	17,2	1,6
	IV	16,6	-3,3
2002	I	17,5	5,0
	II	17,9	2,3
	III	18,3	2,6
	IV	18,6	1,5
2003	I	18,9	1,5
	II	18,7	-1,3
	III	19,3	3,2
	IV	19,8	2,8
2004	I	20,3	2,5
	II	20,8	2,5
	III	21,0	1,0
	IV	21,1	0,5
2005	I	22,0	4,0
	II	22,3	1,7
	III	22,8	2,1
	IV	23,3	2,2
2006	I	23,3	0,1
	II	24,3	4,3
	III	24,4	0,2
	IV	24,7	1,1
2007	I	24,7	0,0
	II	25,3	2,7
	III	25,4	0,1
	IV	25,9	2,1
2008	I	26,1	0,8
	II	26,0	-0,4
	III	25,7	-1,2
	IV	24,3	-5,2
2009	I	22,6	-7,0
	II	24,1	6,6
	III	24,8	2,7
	IV	25,3	2,3

Kaynak : TÜİK

Tablo 4 Yıllar itibariyle GSYH değişimi (yüzde) ve büyüme katkıları (yüzde puan)

	Büyüme Katkıları (yüzde puan)										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Özel Tüketim	0,1	4,0	-4,5	3,2	6,8	7,7	5,6	3,3	3,8	-0,2	-1,6
Özel Yatırımlar	-3,5	2,7	-5,5	2,0	3,1	5,6	3,1	3,1	0,6	-2,0	-4,4
Makine- Teçhizat	-3,4	2,7	-4,4	1,1	2,2	4,3	2,6	1,6	0,1	-1,0	-2,9
İnşaat	-0,1	0,0	-1,1	1,0	0,9	1,3	0,5	1,5	0,5	-1,0	-1,6
Kamu Tüketimi	0,4	0,6	-0,1	0,7	-0,3	0,6	0,3	0,8	0,6	0,2	0,8
Kamu Yatırımları	-0,2	0,8	-1,0	0,3	-0,6	-0,2	0,7	0,1	0,2	0,4	-0,1
Stok Değişimi	1,4	-0,1	-1,1	2,1	-0,4	-1,9	0,1	-0,1	0,6	0,3	-2,1
Net ihracat	-1,5	-1,2	6,5	-2,2	-3,3	-2,4	-1,4	-0,3	-1,2	1,9	2,7
İhracat	-2,3	3,2	0,8	1,6	1,6	2,7	1,9	1,6	1,8	0,7	-1,4
İthalat (-)	-0,7	4,4	-5,7	3,8	4,9	5,1	3,3	1,9	3,0	-1,2	-4,1
GSYH Değişimi (%)	-3,4	6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,7

Kaynak : TÜİK ve Betam

Tablo 5 Çeyrekler itibariyle Özel Yatırımlar ve GSYH

Dönem		Gayri Safi Yurtiçi Hasıla* (1998 sabit fiyatlarıyla, bin TL)	Özel Yatırımlar* (1998 sabit fiyatlarıyla, bin TL)	Özel Yatırımların GSYH'daki payı (yüzde)	Özel Yatırımların büyümeye katkısı (yüzde puan)
1999	I	14.436.129	2.478.732	17,2	-4,9
	II	16.217.899	2.548.727	15,7	-5,1
	III	19.361.768	2.576.982	13,3	-3,3
	IV	17.824.774	2.785.879	15,6	-1,0
2000	I	15.217.908	2.650.366	17,4	1,2
	II	17.269.135	2.970.371	17,2	2,6
	III	21.019.481	3.304.330	15,7	3,8
	IV	18.929.875	3.278.833	17,3	2,8
2001	I	15.419.915	2.303.500	14,9	-2,3
	II	16.173.158	2.020.616	12,5	-5,5
	III	19.650.704	1.991.872	10,1	-6,2
	IV	17.065.575	1.877.957	11,0	-7,4
2002	I	15.469.977	2.024.598	13,1	-1,8
	II	17.214.452	2.378.895	13,8	2,2
	III	20.876.687	2.359.167	11,3	1,9
	IV	18.958.715	2.818.832	14,9	5,5
2003	I	16.716.746	2.478.182	14,8	2,9
	II	17.898.517	2.718.395	15,2	2,0
	III	21.774.718	3.054.055	14,0	3,3
	IV	19.948.211	3.597.446	18,0	4,1
2004	I	18.380.247	3.779.619	20,6	7,8
	II	20.035.372	4.247.025	21,2	8,5
	III	23.528.095	4.061.929	17,3	4,6
	IV	21.541.877	4.040.474	18,8	2,2
2005	I	19.947.283	4.138.162	20,7	2,0
	II	21.577.563	4.813.853	22,3	2,8
	III	25.323.570	4.817.156	19,0	3,2
	IV	23.651.315	4.978.359	21,0	4,4
2006	I	21.133.291	5.006.195	23,7	4,4
	II	23.678.188	5.596.533	23,6	3,6
	III	26.916.390	5.536.555	20,6	2,8
	IV	25.010.451	5.420.663	21,7	1,2
2007	I	22.844.200	5.123.816	22,4	0,6
	II	24.581.028	5.639.748	22,9	3,8
	III	27.772.167	5.556.073	20,0	0,1
	IV	26.057.230	5.808.403	22,3	1,6
2008	I	24.445.513	5.440.238	22,3	1,4
	II	25.226.375	5.387.263	21,4	-1,0
	III	28.009.692	4.948.762	17,7	-2,2
	IV	24.240.150	4.355.924	18,0	-5,6
2009	I	20.912.644	3.686.030	17,6	-7,2
	II	23.280.894	3.841.890	16,5	-6,1
	III	27.194.790	3.907.738	14,4	-3,7
	IV	25.699.333	4.201.464	16,3	-0,6

Kaynak : TÜİK ve Betam

* Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmamış

Tablo 6 GSYH değişimi (bir önceki yılın aynı çeyreğine göre, yüzde ve GSYH bileşenlerinin çeyreklik büyümeye katkısı (yüzde puan olarak)

	GSYH değişimi (%)	Büyümeye Katkılar (yüzde puan olarak)		
		Nihai İç Talep	Stok Değişmeleri	Net Dış Talep
2007- I	8,1	4,9	2,5	0,7
2007- II	3,8	3,4	-0,4	0,9
2007- III	3,2	5,7	-0,1	-2,4
2007- IV	4,2	6,8	1,0	-3,5
2008- I	7,0	6,5	1,5	-0,9
2008- II	2,6	-0,5	2,6	0,5
2008- III	0,9	-2,0	0,8	2,0
2008- IV	-7,0	-9,3	-3,3	5,6
2009- I	-14,5	-13,6	-7,5	6,7
2009- II	-7,7	-7,3	-3,8	3,4
2009- III	-2,9	-4,7	0,0	1,7
2009- IV	6,0	4,5	2,5	-1,0

Kaynak : TİK ve Betam

Tablo 7 GSYH alt kalemlerinin yıllık değişimi* (nceki yılın aynı eyreğine gre, yzde)

	GSYH kalemlerinin değişimi (nceki yılın aynı eyreğine gre, yzde)											
	2007				2008				2009			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
zel Tketim	4,9	2,3	7,7	7,1	5,7	0,6	-0,4	-6,7	-10,1	-1,8	-1,9	4,7
zel Yatırımlar	2,3	0,8	0,4	7,2	6,2	-4,5	-10,9	-25,0	-32,2	-28,7	-21,0	-3,5
Makine- Teçhizat	-4,5	-2,6	-0,7	10,5	14,9	-2,0	-10,0	-27,5	-36,2	-28,5	-19,7	-0,1
İnşaat	14,4	7,5	2,1	2,0	-6,6	-9,1	-12,5	-20,8	-25,2	-29,1	-23,3	-8,8
Kamu Tketimi	7,0	13,5	4,2	2,7	5,5	-3,4	2,6	2,8	5,1	0,5	5,2	17,9
Kamu Yatırımları	3,2	7,8	12,7	1,7	18,3	14,8	4,9	15,1	11,8	0,2	-5,7	-8,6
Stok değişimi	-59,6	27,2	-2,8	-29,1	-95,5	-140,9	18,7	149,5	11467,0	-508,5	0,9	-42,1
Net ihracat	13,3	9,8	4,6	3,3	13,0	4,3	3,8	-8,2	-11,3	-11,0	-5,4	6,4
İhracat	8,1	4,8	13,9	15,6	14,0	2,0	-3,8	-24,9	-30,9	-20,6	-11,7	10,5
İthalat (-)	8,1	3,8	3,2	4,2	7,0	2,6	0,9	-7,0	-14,5	-7,7	-2,9	6,0

Kaynak : TÜİK ve Betam

* Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmamış seri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 8 GSYH'daki yıllık değişim ve stok değişiminin katkısı

	GSYH değişimi (%)	Stok değişiminin katkısı hariç GSYH değişimi (%)
2007- I	8,1	5,6
2007- II	3,8	4,2
2007- III	3,2	3,3
2007- IV	4,2	3,2
2008- I	7,0	5,5
2008- II	2,6	0,0
2008- III	0,9	0,0
2008- IV	-7,0	-3,6
2009- I	-14,5	-6,9
2009- II	-7,7	-3,9
2009- III	-2,9	-3,0
2009- IV	6,0	3,5

Kaynak : TÜİK ve Betam

Tablo 9 GSYH yıllık değişimi* (önceki yılın aynı çeyreğine göre, yüzde) ve büyümeye katkılar* (yüzde puan olarak)

	GSYH Değişimi (yüzde) ve büyümeye katkılar (yüzde puan)											
	2007				2008				2009			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Özel Tüketim	3,6	1,6	4,9	4,8	4,1	0,4	-0,2	-4,6	-7,2	-1,2	-1,3	3,3
Özel Yatırımlar	0,6	0,2	0,1	1,6	1,4	-1,0	-2,2	-5,6	-7,2	-6,1	-3,7	-0,6
Makine- Teçhizat	-0,7	-0,4	-0,1	1,4	2,0	-0,3	-1,3	-3,8	-5,2	-4,0	-2,2	0,0
İnşaat	1,2	0,6	0,2	0,2	-0,6	-0,7	-0,9	-1,7	-2,0	-2,1	-1,5	-0,6
Kamu Tüketimi	0,7	1,3	0,4	0,3	0,5	-0,4	0,2	0,3	0,5	0,0	0,5	2,3
Kamu Yatırımları	0,1	0,2	0,4	0,1	0,4	0,5	0,2	0,6	0,3	0,0	-0,2	-0,4
Stok değişimi	2,5	-0,4	-0,1	1,0	1,5	2,6	0,8	-3,3	-7,5	-3,8	0,0	2,5
Net ihracat	0,7	0,9	-2,4	-3,5	-0,9	0,5	2,0	5,6	6,7	3,4	1,7	-1,0
İhracat	3,1	2,3	1,1	0,9	3,1	1,1	1,0	-2,1	-2,9	-2,8	-1,4	1,6
İthalat (-)	2,4	1,4	3,5	4,4	4,1	0,6	-1,1	-7,7	-9,6	-6,2	-3,1	2,6
GSYH (%)	8,1	3,8	3,2	4,2	7,0	2,6	0,9	-7,0	-14,5	-7,7	-2,9	6,0

Kaynak : TÜİK ve Betam

* Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmamış seri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 10 Çeyrekler itibariyle GSYH ve alt kalemleri , 2006-2009
(1998 sabit fiyatlarıyla, mevsim ve takvim etkisinden arındırılmamış, bin TL)

	GSYH ve alt kalemleri (1998 sabit fiyatlarıyla, bin TL)							
	2006				2007			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Özel Tüketim	15.777.172	16.865.940	17.163.800	16.942.910	16.544.911	17.250.865	18.476.982	18.148.640
Özel Yatırımlar	5.006.195	5.596.533	5.536.555	5.420.663	5.123.816	5.639.748	5.556.073	5.808.403
Makine -Teçhizat	3.189.489	3.749.460	3.510.535	3.298.415	3.045.840	3.653.759	3.487.594	3.643.970
İnşaat	1.816.706	1.847.073	2.026.020	2.122.248	2.077.977	1.985.989	2.068.478	2.164.433
Kamu Tüketimi	1.971.220	2.272.951	2.348.246	2.913.991	2.109.304	2.580.062	2.446.475	2.991.257
Kamu Yatırımları	522.460	754.377	822.031	1.055.654	539.032	813.407	926.282	1.074.046
Stok değişimi	-878.473	-360.720	1.294.412	-819.258	-354.943	-458.816	1.258.411	-580.521
Net ihracat	-1.265.283	-1.450.893	-248.653	-503.508	-1.117.920	-1.244.238	-892.056	-1.384.596
İhracat	4.864.585	5.610.138	6.588.870	6.499.781	5.509.368	6.158.816	6.894.157	6.712.827
İthalat (-)	6.129.868	7.061.031	6.837.523	7.003.289	6.627.288	7.403.054	7.786.213	8.097.423
GSYH	21.133.291	23.678.188	26.916.390	25.010.451	22.844.200	24.581.028	27.772.167	26.057.230
	2008				2009			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Özel Tüketim	17.491.801	17.357.138	18.411.631	16.937.916	15.725.923	17.049.359	18.058.125	17.742.414
Özel Yatırımlar	5.440.238	5.387.263	4.948.762	4.355.924	3.686.030	3.841.890	3.907.738	4.201.464
Makine -Teçhizat	3.500.213	3.581.632	3.139.579	2.640.945	2.233.951	2.561.229	2.519.969	2.637.093
İnşaat	1.940.025	1.805.632	1.809.184	1.714.980	1.452.078	1.280.660	1.387.769	1.564.371
Kamu Tüketimi	2.225.677	2.491.280	2.511.217	3.076.000	2.339.577	2.502.950	2.642.188	3.626.364
Kamu Yatırımları	637.720	934.192	971.964	1.236.230	713.040	935.686	916.469	1.130.020
Stok değişimi	-16.039	187.551	1.494.116	-1.448.417	-1.855.180	-766.109	1.508.119	-838.297
Net ihracat	-1.333.885	-1.131.050	-327.999	82.497	303.254	-282.881	162.151	-162.632
İhracat	6.223.051	6.421.136	7.159.315	6.164.734	5.521.794	5.713.340	6.770.127	6.559.195
İthalat (-)	7.556.936	7.552.186	7.487.314	6.082.237	5.218.540	5.996.221	6.607.976	6.721.827
GSYH	24.445.513	25.226.375	28.009.692	24.240.150	20.912.644	23.280.894	27.194.790	25.699.333

Kaynak : TÜİK

Tablo 11 Yıllar itibariyle GSYH ve alt kalemleri, 1998-2009 (1998 sabit fiyatlarıyla, bin TL)

	GSYH ve alt kalemleri (1998 sabit fiyatlarıyla. bin TL)											
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Özel Tüketim	46.668.561	46.707.900	49.444.450	46.182.645	48.372.691	53.295.981	59.143.619	63.787.207	66.749.821	70.421.398	70.198.486	68.575.820
Özel Yatırımlar	12.827.470	10.390.321	12.203.900	8.193.945	9.581.492	11.848.078	16.129.047	18.747.529	21.559.946	22.128.041	20.132.189	15.637.122
Makine- Teçhizat	8.231.200	5.861.541	7.695.601	4.479.696	5.203.438	6.812.876	10.094.784	12.255.011	13.747.899	13.831.164	12.862.368	9.952.243
İnşaat	4.596.271	4.528.780	4.508.299	3.714.249	4.378.054	5.035.202	6.034.263	6.492.518	7.812.047	8.296.877	7.269.820	5.684.879
Kamu Tüketimi	7.197.730	7.487.233	7.910.764	7.826.844	8.283.079	8.066.780	8.553.886	8.766.884	9.506.407	10.127.098	10.304.175	11.111.079
Kamu Yatırımları	3.219.178	3.055.483	3.590.225	2.866.502	3.103.081	2.633.683	2.460.085	3.074.058	3.154.521	3.352.767	3.780.105	3.695.215
Stok değişimi	-522.264	460.671	376.782	-392.956	1.043.981	729.179	-734.283	-681.313	-764.038	-135.869	217.211	-1.951.467
Net ihracat	812.472	-261.039	-1.089.723	3.632.372	2.135.507	-235.509	-2.066.763	-3.194.635	-3.468.338	-4.638.810	-2.710.436	19.892
İhracat	14.979.695	13.379.939	15.518.227	16.128.964	17.239.803	18.421.633	20.478.591	22.095.181	23.563.374	25.275.168	25.968.236	24.564.456
İthalat (-)	14.167.223	13.640.979	16.607.950	12.496.592	15.104.296	18.657.142	22.545.355	25.289.816	27.031.712	29.913.978	28.678.672	24.544.564
GSYH DEĞİŞİMİ	70.203.147	67.840.570	72.436.399	68.309.352	72.519.831	76.338.193	83.485.591	90.499.731	96.738.320	101.254.625	101.921.730	97.087.661

Kaynak : TÜİK

KUTU-1 : GSYH değişimi ve alt kalemlerin büyümeye katkılarının hesaplanması

Alt kalemler 3 grup altında toplanmıştır :

1. Nihai iç talep, yerleşik hanehalklarının tüketimi, devletin nihai tüketim harcamaları, kamu ve özel sektörün yatırım harcamaları toplamından oluşmaktadır.

2. Dış talep ise ihracat ve ithalat kalemleri arasındaki farkı başka bir deyişle net ihracat tutarını göstermektedir.

3. Stok değişimi kalemi ise, stokların bir önceki döneme göre nasıl değiştiğini göstermektedir.(ayrıntılar için KUTU-2'ye bakınız.).

GSYH'daki yüzde değişimi bulmak için, her bir alt bileşenin önceki döneme göre değişimi, bir önceki döneme ait GSYH rakamına ($GSYH_{t-1}$) oranlanmış ve böylece her bir bileşenin o GSYH büyümesine olan katkısı bulunmuştur.

Nihai iç talepteki değişimin t zamandaki büyümeye katkısı

$$= (\text{Nihai iç talep}_t - \text{Nihai iç talep}_{t-1}) / GSYH_{t-1}$$

Net dış talepteki değişimin t zamandaki büyümeye katkısı

$$= (\text{Net dış talep}_t - \text{Net dış talep}_{t-1}) / GSYH_{t-1}$$

Stok değişimindeki değişimin t zamandaki büyümeye katkısı

$$= (\text{Stok değişimi}_t - \text{Stok değişimi}_{t-1}) / GSYH_{t-1}$$

KUTU-2 : Stok değişimi kalemi ve büyümeye katkısının hesaplanması

Stok değişimi kalemi, GSYH'nın harcamalar yöntemiyle hesaplanan bölümünde yer alır ve stokların bir önceki döneme göre nasıl değiştiğini gösterir.

$$\text{Stok değişimi}_t = \text{Stok}_t - \text{Stok}_{t-1}$$

Dolayısıyla stok değişimi kalemindeki artış (azalış), stoklardaki artıştan (azalıştan) ziyade iki dönem stokları arasındaki farkın artışından (azalışından) kaynaklanmaktadır.

Ancak TÜİK, üretim ve tüketim yöntemine göre hesaplanan GSYH rakamları arasında fark olması durumunda, bu farkı da stok değişimi kaleminin içinde göstermektedir. İki farklı yöntemle hesaplanan GSYH rakamları arasında farka ' ϵ_t ' dersek, t zamanındaki 'stok değişimi' kalemini řu şekilde gösterebiliriz :

$$\text{Stok değişimi}_t = \text{Stok}_t - \text{Stok}_{t-1} + \epsilon_t$$

Stok değişimi kaleminin bir önceki döneme göre büyümesini de řu şekilde hesaplayabiliriz:

$$\text{'Stok değişiminin' değişimi}_t = (\text{Stok değişimi}_t) / (\text{Stok değişimi}_{t-1}) - 1$$

$$\text{'Stok değişiminin' değişimi}_t = (\text{Stok}_t - \text{Stok}_{t-1} + \epsilon_t) / (\text{Stok}_{t-1} - \text{Stok}_{t-2} + \epsilon_{t-1}) - 1$$

Stok değişimi kalemindeki değişimin büyümeye katkısını ise řu şekilde bulabiliriz :

$$\text{'Stok değişiminin' büyümeye katkısı}_t = (\text{Stok değişimi}_t - \text{Stok değişimi}_{t-1}) / GSYH_{t-1}$$

$$\text{'Stok değişiminin' büyümeye katkısı}_t = ((\text{Stok}_t - \text{Stok}_{t-1} + \epsilon_t) - (\text{Stok}_{t-1} - \text{Stok}_{t-2} + \epsilon_{t-1})) / GSYH_{t-1}$$

Kaynakça

Blinder, S. A., 1981, "Retail Inventory Behavior and Business Fluctations", Brooking Papers on Economic Activity, 2, ss.443-505.

Dimeslis, P. S. , 2001, "Inventory investment over the Business Cycle in the EU and The USA", International Journal of Production Economics, 71, ss.1-8

Flood, D. ve Lowe, P. , 1995, "Inventories and the Business Cycle", The Economic Record, 71:212, ss.27-39.

Hornstein, Andreas, 1998, "Inventory Investment and The Business Cycle", Economic Quarterly, Federal Reserve Bank of Richmond, 84:2, ss.49-71.